

Maatschappelijke kwetsbaarheid

Omdat ik het niet kan laten, toch maar weer een bijdrage aan dit tijdschrift. De reden is tamelijk eenvoudig: de maatschappij blijft mij verbazen en daar wil ik dan toch woorden aan geven die hopelijk gelezen worden.

In mijn laatste bijdrage in oktober 2019 gaf ik aan optimisme te willen tanken: als vader, als betrokkene bij het onderwijs, moet je nu eenmaal perspectief bieden. Perspectief voor een betere toekomst. Maar misschien moet ik dat aanpassen: de betere toekomst hangt samen met een bepaald behoud van het heden en daarmee ook verweer tegen de kwalijke elementen die zich aan ons opdringen. En een van die elementen is de verkeerde rationaliteit. Verkeerde rationaliteit die ons mogelijk ook aangeleerd wordt. Dus voorwaarts: we trekken opnieuw ten strijde!

Elke ochtend dat ik naar mijn werk ga, word ik geconfronteerd met een stukje niet-rationaliteit. Ik definieer de niet-rationaliteit als uitingen, manifestaties die niet overeenkomen met dat wat je onder een verstandige samenleving verstaat. Een verstandige samenleving klinkt als een normatief uitgangspunt,

en waar kinderen eenmaal thuis zich zowel kunnen verenigen als individueel kunnen ontplooiën. En dat allemaal op een inspannende en ontspannende wijze.

En behalve dat moeten de ouderen en de zieken zich ook veilig voelen. Ze willen verzorgd worden op een wijze die past, die zich laat verbinden met het leven om hen heen, zodat het wegkwijnen van de gezondheid zich niet in eenzaamheid voltrekt, maar vanuit verbinding met de ander en draaglijk blijft. Tussen kind en ouderdom en ziekte, bevindt zich de volwassenheid waarin gebouwd wordt om dit mogelijk te maken en waar ook ruimte is om een zekere welstand te vergaren en een zeker welzijn te beleven.

Tot zover in essentie de samenleving: we werken eraan, we organiseren het verstandig, zodat de som van dit streven

kinderen die dag wel een juf of meester hebben. Het lerarentekort is onderdeel van het dagelijks leven geworden en vormt een risico als het gaat om het drie fasen-model. Overigens ben ik uit een onderwijzersnest afkomstig (vader als hoofd van de school) en speelde het vraagstuk van ziekte en vervanging ook toen al dagelijks bij ons thuis. Maar nu: het kent een maatschappelijke dimensie. Is het onderdeel van een gevoel van onderwijsdegradatie geworden.

Dan komt de tweede dissonant: op het station is er de gemakcultuur. Ben je thuis vergeten een thermoskan te vullen, dan is daar op het station de Kiosk. Een mens kan zeggen: prima, hier is sprake van een behoefte. Maar ik zeg: hier is een nieuwe dissonant... Want hoe bestaat het dat ten tijde van tekorten in het onderwijs en vooral in de zorg (handen aan het bed) drie mensen doodleuk koffie schenken en koeken

Allereerst de onzekerheid over de vraag of de kinderen die dag wel een juf of meester hebben

maar laten we wel wezen: de samenleving zou de tocht naar verstandigheid in zijn genen moeten hebben. We zijn immers een beschaving en dat willen we bewaren en waar nodig uitbouwen. Een beschaving heeft bepaalde kenmerken: simpele uitgangspunten dat kinderen veilig door de wijk naar school kunnen, daar ruimte en tijd krijgen om te spelen, plezier in leren vast te houden en op meer gebieden te ontwikkelen,

geborgd is en passend is bij dat wat de aarde ons kan geven. Laten we dit het drie fasen-model van het leven noemen: spelen, werken en rusten (en dat gecombineerd met genieten).

Toch ervaar ik in de ochtend op weg naar mijn werk al de nodige dissonanten: elementen van de niet-verstandige samenleving dienen zich aan. Allereerst de onzekerheid over de vraag of de

verkopen... En ik maak het erger, want het is niet alleen de Kiosk. Er zijn nog diverse andere plekken in het stationsgebouw die het gemak (of is het de onverschilligheid) moeten dienen en die reclame maken om jou naar hen toe te lokken. Natuurlijk, ik koop ook wel eens een kopje koffie, want ja, ik behoor tot die mensen die soms niet strak gepland zijn koffie tijdig in een thermoskan heeft gezet... edoch: het is maatschappelijke

verspilling om zoveel mensen dit te laten doen (en dat deze mensen niet de handen aan het bed of aan het kopieerapparaat of aan de schoolbezem hebben). Hoe kan een dergelijke dissonant zo welig tieren? Hoe kan de markt, want die is het, hoe kan die deze mensen opslokken, aan zich binden, terwijl de zorg schreeuwt om menskracht? Er is hier sprake van een disfunctionerend coördinatiemechanisme.

Ja, natuurlijk is het leuk om met z'n drieën koffie te verkopen en dit o zo gediensig aan te bieden, compleet met zegeltjes en andere marketingtrucs, maar dit is een symptoom van een maatschappelijk tekort, van het niet snappen hoe de drie in de tweede alinea geschetste levenssituaties zich tot elkaar moeten verhouden. Teveel onzinnige welstand honoreren, teveel gemakzuchtig welzijn in de reële economie vormgeven en daar dus arbeid voor inzetten, gaat ten koste van dat wat er toe doet: onderwijs en opvoeding, zorg en menswaardige ouderdom.

Als econoom schaam ik me ervoor dat we ons leven zo hebben georganiseerd, het marktmechanisme zo hebben laten domineren, dat we het als een vliegwiél zijn gaan inzetten dat veel van waarde is gaan opslokken. De verhoudingen zijn scheef aan het groeien, de werkende mens met zijn streven naar persoonlijk welzijn en persoonlijke welstand, is een te dominante speler in de maatschappelijke ordening geworden. Het is niet meer diegene die faciliteert, nee, het is diegene geworden die gefaciliteerd wilt

worden. De werkende mens wil ergens arriveren waar gegeven zijn haast dat wat hij vergeten is, aangeboden wordt. Zo u wilt: dat hem troost geboden wordt, liefde, in de vorm van een bak koffie door een ander gezet en een koek door een ander gebakken. *'U heeft haast, ik ben er voor u en zie wat u bij mij kunt kopen...'* Dat daarmee hetzelfde moment voor de oude dag ondergraven wordt, dat doet er dan even niet toe – want dan zal deze werkende mens wel weer op een andere wijze zijn behoeften inkopen... Dat bepaalde mensen dat mogelijk niet kunnen, dat is hun zorg, dan hadden ze maar harder moeten werken, op school en na school...

Deze samenleving wordt ondergraven doordat we het coördineren van de menselijke activiteiten uit handen hebben gegeven en laten bepalen door een amoreel goed, namelijk het geld. Dat is geen verwijt aan het geld, dat is een verwijt aan politici nu en in het verleden die het neoliberalisme alle ruimte hebben gegeven, alle ruimte om te kunnen eroderen. Om de maatschappelijke drielaag systematisch te ondermijnen. Juist de onzekerheid over de instandhouding is daarin ook fnuikend, want welke keuzen ga je als mens maken als de zekerheid voor zorg op de oude dag niet bestaat, als je niet zeker weet dat je kinderen goed onderwijs krijgen? Je gaat inkopen, ja gewoon inkopen, en daarmee laat je geld, het papieren bloed, de samenleving in stromen en bouw je voort aan de degradatie... Eigenlijk is dat het ergste: je koopt je machteloosheid weg. Terwijl je eigenlijk

Marc den Elzen

één ding moet doen, dat razend ouderwets oogt, maar dat door hen die wel de drielaag probeerden te beschermen werd gedaan: de barricaden op, protesteren tegen de onzin die wij zelf maken, maar waar politici nu en vroeger ons toe hebben gedreven door het neoliberalisme als de nieuwbakken onzinsideologie ruim baan te geven.

Tja, ik realiseer me dat ik te laat woorden heb gevonden om mijn machteloosheid, mijn gevoel van maatschappelijke ontheming te duiden. Want dat is het. Gaandeweg mijn leven heb ik het driefasenmodel zien verdwijnen, daar op het station waar ik de trein pakte – daar waar ik dacht: fijn, dat er tegenwoordig koffie is... En waar ik dacht: kijk, de station-monopolist verdwijnt, er zijn meer partijen die mogen opereren en die zich mogen onderscheiden. Ach, het oogt zo mooi, die etalages, die veelheid aan koffietentjes, maar het is windowdressing. Het ontnemt ons het zicht van datgene wat er echt gebeurt: de erosie van het driefasenmodel, het ontstaan van maatschappelijke kwetsbaarheid.

Of heb ik gewoon 's morgensvroeg last van ochtendhumeur?

Marc den Elzen

Reacties: m.denelzen@telfort.nl